

**Vesna Habić**

**Ranko Marijanović**

Fakultet za menadžment u sportu, ALFA univerzitet

**Milan D. Jovanović**

Fakultet za strane jezike, ALFA univerzitet

## **tika i moral u profesionalnom sportu**

### **Apstrakt**

U ovom tekstu sport se razmatra iz aspekta sportske etike i sportskog morala. Sport je individualna ali i kolektivna društvena delatnost koja je, radi njenog strateškog značaja za razvoj mlade generacije i održavanja zdravlja stanovništva, propisana zakonom o sportu. Osim zakona i drugih podzakonskih akata ponašanje sportista i drugih učesnika u vezi sa sportom, propisano je još od prvih Olimpijskih igara etičkim kodeksom i moralnim normama koji univerzalno važe za sve sportiste, sportske organizacije, sportske događaje i sportske priredbe, kako za amaterski tako i za vrhunski i profesionalni sport i navijače u sportu. Uvek je postojala i postojaće u budućnosti razlika između ličnih etičkih standarda sportista i moralnosti grupe, kolektiva ili određene društvene zajednice, pa i sportskih klubova, sportskih organizacija i grupa navijača u sportu. Oduvek je bilo i neetičkih i nemoranih ponašanja u sportu, a to su ona koja nisu u skladu sa etičkim kodeksom sportista i moralom društvene sredine. Neetička i nemoralna ponašanja u sportu ruše plemeniti smisao sporta i ugrožavaju druge učesnike u sportu i čovekovu okolinu.

**Ključne reči:** sport, sportska etika, etički kodeks sportista, moral učesnika u sportu, smisao sporta

### 1. Uvod

Međunarodna povelja o fizičkom vaspitanju i sportu, koju je UNESCO usvojio 1978. godine, u prvom članu naglašava da je „Bavljenje fizičkim vaspitanjem i sportom fundamentalno ljudsko pravo za sve”. Sport je, dakle, slobodna čovekova aktivnost, pokretanje ili uvežbavanje sopstvenog tela radi razvoja psiho-fizičkih sposobnosti, čuvanja zdravlja ili kao ličnu potrebu za takvom vrstom odmora, relaksacije, razonode i zabave.

„Još iz vremena kada su stari Grci započeli sa olimpijadama kao velikim sportskim takmičenjima, sport je imao za cilj da održava i jača univerzalne ljudske vrednosti: razboritost do ponositosti, skromnost do samokritičnosti, samopoštovanje do častoljubivosti, odmerenost do smirenosti, vernost do iskrenosti; istrajnost i jakost do hrabrosti; pravičnost do pravednosti; uzdržanost do umerenosti; samokontrola do odgovornosti; solidarnost do plemenitosti; poniznost do susretljivosti; pristojnost do stidljivosti, čak i iskrena detinja čednost do ljudske čestitosti i saosećajnosti do čovekoljublja.“ (Jovanović, 2013: 25)

Zamišljeni nivo kvaliteta u raznim sportskim disciplinama može da se dostigne metodom takmičenja sa samim sobom ili sa drugima pojedinačno ili ekipno, nastojanjem da se ostvari što je mogući bolji lični (ekipni) rezultat ili svetski (olimpijski) rekord. Sportove je moguće grupisati, najpre na olimpijske i neolimpijske, a zatim, na vrhunski i kvalitetni sport, školski sport, rekreativni sport, fitness, sport za sve, itd. Za potrebe mnogih sportskih disciplina potrebni su specijalni sportski objekti i posebna vrsta sistema sportskih organizacija sa neophodnim organizacijskim, pravnim, finansijskim, informatičkim i drugim podsistemima. Vrhunski sport i pripreme za Olimpijadu zahtevaju naučni, multidisciplinarni pristup i korišćenje rezultata mnogih naučnih oblasti: medicine, psihologije, etike, sociologije, pedagogije, menadžmenta, informatike, itd.

Sport čine sportisti, sportske organizacije, sportski klubovi, navijači u sportu i drugi učesnici u sportu, kao što su: sportske sudije, sportski treneri, sportski fizioterapeuti, sportski navijači, sportski novinari, sportski fotografi, gledaoci, i drugi ... U Republici Srbiji, Zakonom o sportu definisana su 22 pojma i sintagme u vezi sa sportom: od sportske aktivnosti i sportske delatnosti do „stručni sportski nadzornik sporta”.

Moguće je da se čovek sam bavi sportom, kao što je to slučaj sa fitnessom. Tim terminom iz oblasti sporta označava se čovekov izbor za jednim posebnim načinom života koji podrazumeva vežbanje, pravilnu

“sportsku ishranu”, programe psihičkog rasterećenja, relaksaciju, razne estetske programe i sve drugo u vezi sa sportom.

Dakle, sport može da bude i jedna planska aktivnost u svakodnevnom životu svake ličnosti u društvu, pa u tom slučaju, ta aktivnost ne mora da ima ni sportsku publiku ni sportske navijače, niti su za nju potrebni sportski klub, sportska organizacija, sportske priredbe ili takmičenja.

## 2. Sport čuva i razvija čovekove univerzalne vrednosti

Prema moralnim kodeksima različitih društava različito se vrednuju, pohvaljuju ili kude, sport i sportska dostignuća sportista. Negde se sportski rezultati minimalizuju do marginalizacije ili ograničavaju iz aspekta polova, a negde se preterano ističu pa se na sportiste vrše ogromni pritisci radi postizanja često nerealno zamišljenih rezultata na redovnim ili, posebno značajnim, velikim svetskim sportskim takmičenjima, kao što su svetska prvenstva i zimske i letnje Olimpijade.

Čovekove univerzalne vrednosti su nastale kao rezultat takvih ponašanja u ljudskom društvu čija je svrha da se reguliše sklad između individua, kao svesnih, stvaralačkih i slobodnih bića, i opštih interesa i ciljeva društvene zajednice.

Procesom socijalizacije, društvene norme se usvajaju do nivoa dobrovoljnog prihvatanja kao uobičajenog ponašanja. Postoje tehničke norme (uređuju ljudsko ponašanje prema prirodi), pravne norme (definisane su zakonima i drugim pravnim aktima), moralne norme (uređuju ljudske međusobne odnose pomoću tradicijskih običaja) i duhovne norme (uređuju ponašanje individua prema duhovnim vrednostima konkretnog društva). Svaka norma ima deo u kojem se propisuje situacija (uslovi i okolnosti) kada ona treba da se primeni, zatim naredbu (dužnost) da se nešto učini ili da se uzdrži od činjenja i kaznu (vrstu i veličinu odgovornosti) koju prekršilac treba da snosi. Za sportiste i gledaoce na sportskim priredbama (navijače u sportu) posebno je važan moral društva i individualna etika (etičnost), kao regulator ponašanja za sve učesnike u sportu.

### Smisao etike sportista

U Zakonu o sportu Republike Srbije postoji sledeća pravna norma: „Svako ima pravo da se bavi sportom. Bavljenje sportom mora biti humano, slobodno i dobrovoljno, zdravo i bezbedno, u skladu sa

prirodnom sredinom i društvenim okruženjem, fer, tolerantno, **etički prihvatljivo**, odgovorno, nezavisno od zloupotreba i ciljeva koji su suprotni sportskom duhu i dostupno svim građanima pod jednakim uslovima bez obzira na uzrast, nivo fizičkih sposobnosti, stepen eventualne invalidnosti, pol i drugo lično svojstvo.“ (Zakon o sportu, 2011: član 4).

Šta je za čoveka „etički prihvatljivo“?

Čovekova etička dužnost jeste njegov dobrovoljno usvojen stav, uverenje i opredeljenje da nešto "treba" da uradi, na osnovu svog ličnog etičkog kodeksa (individualni kriterijum za dobro i zlo, dopušteno i nedopušteno), bez obzira na to što to može da bude i na njegovu štetu. Kada čovek sam procenjuje ispunjavanje svojih etičkih dužnosti može da oseti lični ponos (ako je ispravno delovao) ili grižu savesti (kao posledicu etičke samoodgovornosti za nedelovanje ili kršenje ličnog etičkog kodeksa). Obično, ispunjavanje ili propuštanje etičkih dužnosti nije vidljivo drugima (pa prođe bez moralnih nagrada ili kazni), ali to dugo može čoveka da "izjeda iznutra", dok sam ne reši problem sa svojom savešću. Svrha postojanja, kao i kvalitet dobrovoljno preuzetih etičkih dužnosti, govori o čovekovoju čovečnosti, tj. o njegovom shvatanju smisla života.

Iz etičke dužnosti proizilazi etička samoodgovornost. To je posebna vrsta odgovornosti prema sebi koja nije zasnovana na odgovornosti prema moralnom kodeksu, već prema individualnom etičkom kodeksu (moralna odgovornost je odgovornost prema kolektivu ili društvenoj zajednici), za neko učinjeno ili propušteno delovanje u uslovima i okolnostima (etička dilema), kada je trebala da se izvrši neka etička dužnost (uglavnom je to činjenje što je više moguće dobra i izbegavanje zla).

Posledica etičke samoodgovornosti je pojava griže savesti čak i za ona dela koja nikom nisu poznata, ili nisu ni učinjena nego su samo nameravana (planirana ali neučinjena). Postojanje samoodgovornosti manifestuje se osećanjem stida, neodređenim strahom, gađenjem, prezirom prema sebi, duševnim bolom i željom za samokažnjavanjem (Naučno nisu objašnjeni uzroci samoubistva, ali sa izvesnim stepenom značajne verovatnoće može da se pretpostavi da jedan od uzroka može da bude i neizdrživo velika etička odgovornost kao posledica vrlo strogog ličnog etičkog kodeksa (moralni kodeks, obično, zabranjuje samoubistvo, osim kada je propisano kao ritualno, na primer, kod japanskih samuraja).

Kao što su postojanje broja i vrste moralnih nagrada i moralnih kazni pokazatelj postojanja visokog stepena moralnosti u nekom

kolektivu, etička dužnost i etička samoodgovornost (koje po svom kvalitetu mogu da se razlikuju od moralne dužnosti i moralne odgovornosti zbog različitih moralnih normi), su pokazatelj prave čovekove individualne moralnosti, tj. etičnosti, tj. čovečnosti.

Postići sopstvenu etičnost znači imati svoj specifičan kvalitet individualnog kriterijuma vrednovanja učinjenih sopstvenih postupaka (poznatih ili ne društvenoj sredini kojoj ličnost pripada), ili samo zamišljenih ili pokušanih, izgrađen na osnovu sopstvenog shvatanja dobra i zla. Takođe, to je i kvalitet i doslednost ponašanja u skladu sa takvim sopstvenim kriterijumom - etičkim kodeksom. Za razliku od moralnosti, koja se procenjuje i vrednuje od strane grupe, kolektiva ili zajednice kojoj individua pripada, a na osnovu opšteprihvaćenog moralnog kodeksa (pozitivno - moralnim nagradama ili negativno - moralnim kaznama), etičnost je kvalitet, procenjivan na osnovu ličnog etičkog kodeksa (izgrađenog kao etički sistem osloncem na odabrani filozofijski stav), koji može da se razlikuje od moralnog kodeksa društvene sredine.

Postoji „Etički kodeks međunarodnog olimpijskog odbora“, koji obavezuje sve učesnike da se unutar organizacije olimpijskih igara trebaju poštovati propisana etička pravila. Univerzalni etički kodeks je potreban i etici sporta, kao jednoj od primenjenih etika, radi vrednovanja svih slučajeva i pojava sportskog i nesportskog ponašanja iz aspekta dobra i zla. Sportisti u amaterskom i profesionalnom sportu teže postizanju što boljih i vrednijih sportskih rezultata. To se može shvatiti kao ispunjavanje moralne dužnosti prema sebi, prema sportskoj ekipi, sportskoj organizaciji, sponzoru sporta, ali i prema društvenoj zajednici, tj. svojoj naciji.

Međutim, pošto je savremeni profesionalni sport postao i neka vrsta “privredne delatnosti”, događa se da profesionalni sportisti kao svoj cilj prvenstveno imaju novac bez obzira na sportske rezultate, mada su te pojave ponekad povezane.

Vrhunski sportski rezultati donose više novaca, ali ponekad to nije slučaj, što zavisi od vrste sporta i od karaktera svakog sportiste posebno.

Moguće je da se čovek sam bavi sportom, kao što je to slučaj sa fitnessom (termin je engleskog porekla - fitness, koji je nastao je od reči “fit” što znači dobra forma, dobra kondicija (biti zdrav i oran). Tim terminom iz oblasti sporta označava se čovekov izbor za jednim posebnim načinom života koji podrazumeva vežbanje, pravilnu “sportsku ishranu”, programe psihičkog rasterećenja, relaksaciju, razne estetske

programe i sve drugo u vezi sa sportom. Dakle, sport može da bude način života koji na nivou individue ne mora da ima ni sportsku publiku niti sportske navijače.

Kada se organizuju sportska takmičenja i sportske manifestacije (zajedničkim imenom označavaju se kao "sportske priredbe"), onda se podrazumeva da mora da postoji i publika, tj. "sportski navijači" kao sastavni deo sportskog takmičenja.

Novinari često sportske navijače nazivaju i "dvanaestim igračem", što se odnosi samo na fudbal, gde ima jedanaest igrača, ali se on često upotrebljava i u drugim sportovima bez obzira na broj igrača.

Dakle, sport čuva i razvija univerzalne čovekove vrednosti kod sportista i navijača, koji se ponašaju u skladu sa čuvenim olimpijskim geslom: „brže, više, jače“ (*citius, altius, fortius*). Sport može svojim pravilima i etikom u sportu da promovise sportsko ponašanje sportista i navijača, kao viteško nadmetanje radi postizanja najboljih sportskih rezultata, ali i radi slave koju donosi pobeda u vidu medalje koja ostaje budućim generacijama kao primer i kao motiv za njihovo dalje takmičenje sa drugima i sa samim sobom.

„U savremenim uslovima automatizacije i načina života sve je manje fizičke aktivnosti kod većine stanovništva. To nalaže potrebu pravilnog vaspitanja u fizičkoj kulturi i stvaranja navika za sistemsku aktivnost tokom čitavog života. Jedan od načina da se to postigne jeste uključivanje u organizovano fizičko vježbanje djece od najranijeg uzrasta, ali primereno njihovom uzrastu i stepenu mentalnog sazrevanja. (Marijanović 2014: 102)

Samo ako se tako shvati smisao sporta, kao jedne posebno značajne i visoko etičke delatnosti, on može da čuva i razvija najbolje ljudske osobine, koje se u sportu najviše pokazuju kao univerzalne, bez obzira na rase, nacije ili veroispovesti kojima sportisti pripadaju. Kada čovek želi da bude bolji od drugoga u sportu, ali i od samoga sebe, on time direktno doprinosi sebi i društvenoj zajednici ili naciji kojoj pripada. Vrednosti sporta se tako koriste kao primer univerzalnih ljudskih vrednosti koje mogu da se „prenesu“ i „prekaleme“ na sva druga područja čovekovog delovanja.

### 3. Razlika između etičkih standarda i moralnih normi

Kada ne bi bilo razlike između ličnih etičkih standarda (etičnosti ličnosti) i moralnih normi u jednoj društvenoj grupi, kolektivu ili

zajednici, mogli bi da zaključimo da bi u stvarnosti (makar samo kao zamišljeno) moglo da postoji sledeće stanje:

1. kod svih individua postoji slaganje oko shvatanja pojma "dobro" i "zlo" kada se o njemu misli, javno govori, deluje, ili kada se vaspitavaju sopstvena deca u duhu usvajanja nasleđenih opštih vrednosti porodice, grupe, kolektiva ili društvene zajednice;
2. kod svih individua postoji jedinstveno uverenje da je sopstveni sistem vrednosti i njegova hijerarhija u potpunosti pravedna i u duhu pravičnosti celokupnog pravnog sistema države;
3. sve individue priznaju iste motive i moralna verovanja koji ga teraju da se bori za "ostvarivanje opšteg dobra" (osnova tih motiva može biti religijska, tradicijska, filozofijska, itd.);
4. kod svih individua postoji slaganje između sopstvenog mišljenja i javnog govorenja kada su u pitanju sopstvena delovanja ili tuđi postupci koji nisu ničim izazvani osim slobodnom voljom ili unutrašnjom potrebom za iskrenim i dobronamernim čovekoljubljem;
5. sve individue se, bez izuzetka, ponašaju u skladu sa prećutno opšteprihvaćenim moralnim kodeksom porodice, određene grupe, (verske zajednice), radnog kolektiva ili društvene zajednice;
6. svim individuama su podjednako dostupni metodi i sredstava za ostvarivanje opšteg dobra koje može da se, praktično, okarakterise i kao proizvođenje najvećeg mogućeg dobra za najveći mogući broj pripadnika grupe, kolektiva ili društvene zajednice;
7. od pamtiveka (oduvek) je na snazi nasleđeni moralni kodeks grupe, kolektiva ili određene društvene zajednice i ne postoji nikakva verovatnoća da će uskori biti promenjen;
8. nikada ne dolazi do verbalnog neslaganja, protivurečnosti ili različitog moralnog prosuđivanja, prema nasleđenom i procesom socijalizacije usvojenom kodeksu, za neko učinjeno moralno delovanje u grupi, kolektivu ili društvenoj zajednici;
9. prilikom moralne samoosude ili moralnog suđenja i presuđivanja za učinjena i poznata moralna delovanja, uvek se jednoznačno uzimaju u obzir šta je konkretna individua preduzela da učini (a ne šta je stvarno učinila); zatim, kakva su bila verovanja o posledicama postupka "da se proizvede najveće moguće dobro" (a ne šta je stvarno proizvedeno) i, na kraju, nema različitog procenjivanja karaktera i značajnosti stvarnih posledica delovanja individua radi "ostvarivanja najvećeg mogućeg dobra".

10. nikada se nije desilo niti može da se zamisli da će se desiti da za isto učinjeno delo budu primenjene različite moralne nagrade (počasti) ili moralne kazne, bez obzira na činjenice da su moralna dela učinjena prema pripadnicima sopstvene grupe (kolektiva, društvene zajednice), prema strancima ili s obzirom na vreme mira, vreme rata ili drugih prirodnih nesreća ili katastrofa.

Pošto, ono što je izrečeno u prethodnih deset tačaka nije nikada bilo u stvarnosti, niti postoji realna statistička verovatnoća da uskoro do toga može da dođe, može da se zaključi sledeće:

- postoji i uvek će postojati razlika između ličnih etičkih standarda (etičnost ličnosti) i moralnosti grupe, kolektiva ili određene društvene zajednice;
- razlika nastaje zbog promenljivih i istorijski neponovljivih uslova i okolnosti u kojima individue žive, zadovoljavaju svoje potrebe opstanka i trude se da ostvaruju svoj smisao života pa radi toga su prinuđene (ili same odlučuju slobodnom voljom) da deluju, a njihovo delovanje objektivno, bez njihove namere ili sa njom, doprinosi ostvarivanju opšteg dobra ili je protiv njega;
- etička i moralna delovanja i prosuđivanja proizvode promenu ličnosti (na bolje ili na lošije u zavisnosti od karaktera samovrednovanja ili moralnih nagrada ili kazni), promenu kolektiva, moralnih normi i same stvarnosti;
- uvek će postojati individue ili grupe ljudi koji će radi ostvarivanja svojih ciljeva da ugrožavaju, nenamerno ili svesno, sigurnost građana i bezbednost države.

Većina organizacije u oblasti sporta ostvaruju svoje ciljeve i obavljaju sportske aktivnosti i delatnosti u skladu sa zakonom, sportskim pravilima, potvrđenim konvencijama u oblasti sporta i principima utvrđenim u dokumentima međunarodnih organizacija čija je članica Republika Srbija. Ta sportska pravila neposredno se primenjuju na sva lica koja su, neposredno ili posredno, obuhvaćena nadležnostima nacionalnog sportskog saveza. Međutim, uvek u stvarnosti postoje i ponašanja koja odstupaju od propisanih normi.

### 3. Profesionalna etika

Ljudi u različitim profesijama ustanovljuju sopstvena pravila (standarde), imaju određeni stepen samoregulisanja i samodiscipline.

U profesionalnim organizacijama različitih profila kreiraju se i različita etička pravila (kodeks) ponašanja, ali pojedini autori predlažu da



struktura kodeksa svake profesionalne organizacije, pa i sportske, treba da bude regulativna, da štiti javni interes, da bude specifična i da se posebno odnosi kako na zaposlene tako i na one koji primaju uslugu ili kupuju proizvod, a da kodeks ponašanja bude obavezujući.

Svaka profesija ustanovljava sopstvena pravila tj. standarde ponašanja, a samim tim uspostavlja određeni stepen samodiscipline i samokontrole. Sve profesije u sportu, recimo, sportisti, treneri, menadžeri imaju određena pravila izražena u vidu etičkih pravila, ili kako smo već rekli - kodeksa ponašanja. Pojedine situacije u profesionalnom sportu stvaraju teškoće menadžerima i dovode ih u etičke dileme kod donošenja odluka u slučaju povrede etičkog kodeksa.

Iako je cilj rada menadžera u profesionalnom sportu uvećanje profita i umanjenje troškova sportske organizacije kojom upravljaju, pri ostvarivanju tih ciljeva trebalo bi da menadžeri izbegavaju odluke koje su u suprotnosti sa etikom, pa čak i u slučajevima kada su te odluke možda veoma profitabilne.

Primeri odluka menadžera koje izazivaju etičke dileme:

- promena termina početka utakmice zbog određenog interesa (čekanje TV prenosa, umor igrača, povreda);
- gde se nalazi granica do koje treba pomagati sportistima pri rešavanju problema sa drogom, alkoholom, duvanom, porodicom, dugovima, nasiljem itd.;
- omogućavanje prisustva hendikepiranim osobama da budu na stadionu i prate sportski događaj jer to možda nekome ne odgovara, i
- ukidanje ili zabrana rada sportskih timova koji su bez prihoda duže vreme.

Donošenje odluke o kršenju etičkih normi može biti veoma komplikovano jer se u jednoj velikoj, u našem primeru u profesionalnoj sportskoj organizaciji sučeljavaju legitimni interesi različitih subjekata, počev od sportista, navijača, vlasnika kluba, TV stanica, pa sve do menadžera koji upravljaju profesionalnom sportskom organizacijom.

Po mnogim autorima iz ove oblasti, postupak donošenja fer i korektnih odluka naziva se etičko rasuđivanje. (Habić 2013: 245-246.)

#### 4. Neetičko i nemoralno ponašanje u sportu

Ponašanje sportista je propisano još od prvih Olimpijskih igara sportskim pravilima koji univerzalno važe za sve sportove, sportske organizacije, sportske događaje i sportske priredbe, kako za amaterski

tako i za vrhunski i profesionalni sport i navijače u sportu. Neetičko ponašanje je ono koje nije u skladu sa etičkim kodeksom sportista. Etika u sportu objedinjava sva pravila sportskog ponašanja i sve posebne etike koje se odnose na sport. Postoji i „Svetski antidoping kodeks“ čija je svrha da se unaprede antidoping napori svih nacionalnih i sportskih sportskih organizacija radi suzbijanja dopinga koji je u suštini anti-sportski.

Zloupotreba sporta je u zamahu. Za potrebe opravdavanja ili dokazivanja isplativosti olimpijada ili velikih svetskih prvenstava u mnogim zemljama sveta zloupotrebljava se etika sporta ili „sportski duh“ pa se „pomoću sporta kao sredstva“ želi ostvariti prestiž na nekim drugim ne-sportskim poljima, kao što su ekonomija (postizanje konkurentske prednosti nad suparničkim proizvođačima sportske opreme) ili politika (prestiž političkih stranaka metodama dokazivanja svoje privrženosti sportu i sportistima, tj. najopštijim pozitivnim društvenim vrednostima).

Pitanje borbe protiv nasilja u sportu uređeno je Zakonom o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama. Postoje realni organizacioni, obrazovni i informativni potencijali za sprečavanje nasilja i nedoličnog ponašanja, međutim, ti potencijali nisu institucionalno adekvatno uobličeni niti iskorišćeni. Kao i u drugim segmentima društva osećaju se problemi nastali usled tranzicije. Sa stanovišta ove strategije, problem nasilja u sportu, ne posmatra se samo kao nasilje navijača, već i kroz pojavne oblike nasilja koji nastaju u odnosima trener-takmičar, trener-roditelj, roditelj-takmičar, roditelj-trener.

#### Nasilje u sportu

„Već je više puta dokazano da nasiljem uglavnom rukovodi osećaj nezadovoljstva, odnosno da se nasilnici (osobe sklone nasilju) stalno vraćaju nasilju zbog toga što kroz nasilje prividno beže od svojih problema, nezadovoljenih potreba, želja i interesa. i na taj način stiču lažno samopouzdanje veličajući sebe. Kao jedan od načina za rešavanje problema nasilja, za lečenje nezadovoljstva i kanalisanje viška energije, svakako može biti bavljenje sportom, koji pruža mogućnost izgradnja bolje i kvalitetnije komunikacije između ljudi, poboljšava fizičku kondiciju i zdravlje, podiže samopouzdanje i pruža zadovoljstvo onima koji ga koriste na "pravi" način.“ (Anastasovski, Teorija nasilja u sportu, Internet)

Pitanje borbe protiv nasilja u sportu uređeno je Zakonom o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama. Postoje realni organizacioni, obrazovni i informativni potencijali za sprečavanje nasilja i nedoličnog ponašanja, međutim, ti potencijali nisu institucionalno adekvatno uobličeni niti iskorišćeni. Kao i u drugim segmentima društva osećaju se problemi nastali usled tranzicije. Sa stanovišta ove strategije, problem nasilja u sportu, ne posmatra se samo kao nasilje navijača, već i kroz pojavne oblike nasilja koji nastaju u odnosima trener-takmičar, trener-roditelj, roditelj-takmičar, roditelj-trener.

#### Huliganizam u sportu

„Nastanak huligana kao aktera i huliganstva kao nacionalističko-teroristički akt, pojavljuju se u Engleskoj početkom šesdesetih godina prošlog veka, a zatim se disperziraju širom Evrope, posebno u Holandiji, Nemačkoj, Belgiji, Italiji i Španiji. Nastanak huliganstva na sportskim priredbama nije slučajna, niti je odvojen od ukupnog društvenog ponašanja. Kao pokret huliganstvo, je postalo jedan od najjačih vrsta uništenja ljudske svesti,“ (Anastasovski, Nastanak huliganizma u sportu, Internet)

Sportski huliganizam može da se temelji na čovekovom egoizmu ali, nažalost, ponekad on ima uzroke i motive iz oblasti politike ili iz drugih pobuda kao što je nacizam, fašizam, antisemitizam, rasizam, nacionalizam, verski fanatizam, itd.

Sportski navijači (gledaoci - kako se tretiraju zakonom) na sportskim priredbama i takmičenjima, a tamo su obavezni zbog toga što bez njih sport gubi svoj smisao, ponekad zaborave svoju ulogu publike i započnu sa svojim neetičkim ponašanjem koja za osnovu mogu da imaju mnoge političke, nacionalne, etničke, verske i druge motive, sve do čistog huliganizma.

„U atmosferi sportskog događaja gde su pojedinci (publika-navijači) relativno anonimni i više - manje neorganizovani, pojedinci veoma lako prihvataju negativan obrazac ponašanja i vrlo brzo od navijača "prerastaju" u huligane. Ono što karakteriše huligane jeste to da su oni nasilni sa niskim stepenom tolerancije, destruktivni, skloni uništavanju tuđe imovine (državne - privatne) bez jasnog razloga i bez ikakve koristi za bilo koga. „

To nisu samo "incidenti u sportu", koji mogu da se opravdavaju preteranim žarom sportske igre i preteranim požrtvovanjem sportista i

navijača u sportu, već, sve više postaju pojave koje ugrožavaju čovekovu okolinu i opštu bezbednost društva. U Republici Srbiji je poznat slučaj prebijanja do smrti Bris Tatona navijača francuskog Tuluza. Žrtve sportskih huligana mogu da budu i obični građani i njihova imovina a neretko se oštećuje i čovekova okolina.

Agresivnost je jedna od karakteristika čovekove ličnosti. Relativno je trajna, a iskazuje se primenom nasilnih metoda i sredstava prema drugim ljudima ili prema predmetima i prirodi u nekim situacijama kada treba da se reši neki problem. Individue sklone agresivnom delovanju iskazuju takvo ponašanje, obično, kada su ljute, besne, uvređene ili nepravedno kažnjene prema njihovom shvatanju pravednosti. Međutim, agresivnost sportskih navijača je, iz čista mira, okrenuta prema navijačima suparničkog tima bez ikakvih racionalnih uzroka i motiva. Zbog toga je vrlo teško da se objasni huliganizam u čijoj je osnovi jedna tako plemenita delatnost kao što je sport. Sportski huliganizam može da se temelji na čovekovom egoizmu ali, nažalost, ponekad on ima uzroke i motive iz oblasti politike ili iz drugih pobuda kao što je nacizam, fašizam, antisemitizam, rasizam, nacionalizam, verski fanatizam, itd.

„Autori su se opredelili za termin „huligansko nasilje“ upravo zato da bi uspostavili razliku između huligana i navijača. Smatraju svojim pravom da navijačke grupe koje ispoljavaju ekstremno ponašanje, što redovno uključuje verbalno i fizičko nasilje, nazovu „huliganskim“. Diskutabilno je, pri tom, da li će odluka Ustavnog suda koja se očekuje razrešiti ovu nedoumicu, naročito u okruženju gde se oni koji donose odluke, novinari, „sportski radnici“ i ostali učesnici organizovanja sportskih događaja isuviše često pozivaju na „dvanaestog igrača.“ (Savković, M. Đorđević, S., Internet)

Huligane je potrebno razdvojiti od navijača koji na sportske događaje dolaze isključivo zbog uživanja u sportskom takmičenju ili sudelovanja u postizanju vrhunskih rezultata. Zbog toga su navijači obavezni i vrlo dragoceni za sportiste i timove u realizaciji klupskog i svakog drugog takmičenja, od lokalnog do Olimpijade.

S druge strane navijači dobijaju svoj deo zadovoljstva - klupske trofeje i pojedinačne vrhunske sportske rezultate svojih miljenika smatraju svojim uspehom, ostvarivanjem svojih želja, ambicija i sportskih ciljeva, čime nadopunjuju osmišljavanje svog smisla života.

Prevelika požrtvovanost sportista i navijača

Požrtvovaniji, strasniji navijači, ili oni ljudi koji su odlučili da smisao svog života grade odabiranjem svrha u vezi sa sportom, često se organizuju kao navijačke grupe sa posebnom etikom ponašanja. U takvim grupama gradi se vertikalna hijerarhijska struktura, slična onoj u vojsci, sa autoritetima svrstanim u kvalitativne nivoe koje članovi grupe treba da dostignu svojim agresivnim stavovima i ponašanjem, često na rubu zakona ili, čak, kriminalnim delovanjem.

Takva ponašanja društvo vidi kao put ka anarhizmu, a mladi ljudi, kao šansu da pronađu "sebe" i ostvare svoj smisao života kao jedan oblik svog sebičnog interesa. Tada je njihova glavna životna vrednost „postati navijač tima”, ili, “fan” nekog sportiste, kada već ne vidi bilo kakvu perspektivu da se pokaže na području nauke, umetnosti, filozofije, religije, privrede, politike, itd. Ozvorna motivacija usmerena na sport i na lavnu vrednost „ostvariti smisao životu u sportu“, izokreće se u svoju suprotnost – nesportsko ponašanje.

Sportsko i nesportsko ponašanje vernika

Sportisti su pre svega ljudi koji mogu da budu i vernici. Osim pravila sportske igre i principa sportske etike, njih obavezuju i religijske dogme. Svaka religija zabranjuje upotrebu nedozvoljenih sredstava u životu pa i u sportu, kao što su: doping sredstva, neljudska i nemoralna ponašanja, ugrožavanje život drugih ljudi i čovekove okoline itd.

Izvorna motivacija sportista, kao i njihov lični interes ka postizanju najboljih sportskih rezultata, od lokalnih sportskih takmičenja do olimpijskih igara, može da bude zasnovana na religijskim ili na etičkim sportskim načelima, svejedno, ali nikako suprotno od njih.

“Moralna motivacija zasnovana na samopoštovanju se, na kraju krajeva, ipak svodi na jedan oblik ličnog interesa. Moglo bi se obrazlagati da je taj lični interes zapravo idealni interes u Veberovom (Max Weber) smislu, ali to ne umanjuje sasvim težinu prigovora. Međutim, u različitim religijama, ne samo avramovskim, došlo se do shvatanja da stvarno služenje Bogu i istinski moral postoje od trenutka kada je lični interes prevaziđen. Takva shvatanja mogu se naći u mističkim tradicijama judaizma, hrišćanstva, islama ili hinduizma.“ (Prnjat 2012: 344)

Vernici kao sportisti ili kao drugi učesnici u sportu ili spotski navijači, imaju dakle, dvostruku odgovornost: prema kanonima svoje religije ili prema moralnim kodeksima društvene sredine i etičkim kodeksima sporta.

## Doping u sportu

Doping je jedan od najvećih problema i opasnosti današnjeg sporta u celini, a samim tim i olimpijskih igara. To je upotreba nedozvoljenih sredstava od strane sportista u cilju postizanja boljih sportskih rezultata. U doping-sredstva tj. u nedozvoljena stimulativna sredstva ubrajaju se: razne droge, hemijski i medicinski preparati.

Uzimanje doping - sredstava može doneti bolji rezultat, ali doping izaziva i ozbiljne poremećaje zdravlja sportista (poremećaj rada organa, psihičke smetnje, zavisnost od tih preparata, ozbiljne i teške bolesti). Doping sve češće izaziva i iznenadnu smrt sportista, čak i za vreme takmičenja. Vrlo je opasno i to što se posledice mogu javiti i kod potomstva. Zbog ovakvih opasnih posledica MOK (Međunarodni olimpijski pokret) vodi oštru bitku protiv dopinga, zbog čega je stvorena i Svetska anti-doping agencija. Danas, na svim velikim sportskim takmičenjima a naročito na olimpijskim igrama, doping-kontrola se obavlja kod velikog broja sportista, na samom takmičenju ali i van njega. Doping-kontrola (doping-test) vrši se tako što se od sportiste uzima uzorak urina (mokraće) a ponekad i krvi i na njemu se, u vrhunskim hemijskim laboratorijama, vrši analiza tj. kontroliše se da li u uzorku postoje čestice nedozvoljenih sredstava.

Anti-doping lista je spisak zabranjenih doping-supstanci (koje se ne smeju naći pri doping-kontroli sportiste) objavljuje se na početku svake godine.

## Korupcija u sportskim klubovima i organizacijama

Korupcija u sportskim klubovima i u sportskim organizacijama, kod funkcionera pa i sportskih trenera, takođe, pripada području neetičkog i nemoralnog ponašanja u sportu. U procesu sportskog treniranja posebno je značajna uloga trenera radi određivanja specifičnih i originalnih metoda i sadržaja treniranja sportista kako bi se postigli vrhunski rezultati. Ponekad, nažalost, oni zloupotrebljavaju svoju ulogu eksperta u predviđanju i dugoročnom planiranju karijere talentovanih sportista kako bi njihovom „prodajom“ na tržištu sporta imali novčanu korist.

## Zloupotreba sporta od strane sponzora

Sponzori u sportu, umesto marketinga svoje korporacije i poželjne i društveno odgovorne podrške sportu, često vrše zloupotrebu službenog položaja ili službenih ovlašćenja radi sticanja lične ili porodične koristi, ili koristi za određenu interesnu grupu.

Sportske aktivnosti (sportske priredbe i sportska takmičenja), od lokalnog, preko nacionalnog i evropskog, do svetskog i olimpijskog nadmetanja, prate, nažalost i negativne pojave. To nisu samo "incidenti u sportu", koji mogu da se opravdavaju preteranim žarom sportske igre i preteranim požrtvovanjem sportista i navijača u sportu, već, sve više postaju pojave koje ugrožavaju čovekovu okolinu i opštu bezbednost društva.

## 5. Mogućnosti prevazilaženje nasilja u sportu

Radi prevazilaženja nasilja u sportu potrebno je dugoročno planiranje i realizacija tih planova u svim oblastima društvene zajednice. Društvena zajednica može, primenjivanjem zakona usklađenih sa Evropskom unijom, novim sistemom obrazovanja i vaspitavanja i doslednom primenom novih etičkih i moralnih kodeksa svih učesnika u sportu, da utiče na samoobrazovanje i samovaspitavanje mladih i na unapređivanje institucija koje se bave sportom. Država sa svojim ministarstvima, od omladine i sporta preko ministarstva prosvete do pravde ima najveću odgovornost.

Važna je i uloga javnog mnjenja u kojem najveću odgovornost imaju sportski i drugi novinari. Oni svojim izveštavanjem o pojavama u sportu i u vezi sa sportom, ponekad, radi senzacionalizma ili radi ekonomske profitabilnosti svojih izdavačkih kuća, krše etički kodeks novinarske profesije i time, direktno ili indirektno, doprinose nasilju u sportu.

Nasilje u sportu može, ne samo da ugrozi socijalnu i ekološku sredinu, već i u znatnoj meri da utiče na sistem vrednosti sportista, navijača, ali i svih građana. Rušenjem izvornih vrednosti sporta do razmera kada one postaju „ne-vrednost“ i nepoželjna pojava iz aspekta etike sporta i kvaliteta života društvene zajednice, ruše se i pozitivne vrednosne orijentacije mladih. Poistovećivanjem sa negativnim junacima sporta (nesportskim sportistima i nesportskim navijačima - huliganima) može da se izgradi negativna vrednosna orijentacija koja, u krajnjoj instanci, sprečava svakog mladog čoveka da ostvari zamišljeni smisao života u pravcu univerzalnih vrednosti čovečanstva. Tako zamišljen

smisao života može da se, primenom kriterijuma univerzalnih ljudskih vrednosti, okarakteriše kao „besmislenost“ ili „gubljenje pozitivnog smera smisla života“.

## 6. Zaključak

Sport čuva i razvija univerzalne čovekove vrednosti kod sportista i navijača u sportu, koji se ponašaju u skladu sa čuvenim olimpijskim geslom: „brže, više, jače“ (*citius, altius, fortius*). Sport svojim pravilima i etikom u sportu promovise sportsko ponašanje sportista i navijača, kao viteško nadmetanje radi postizanja najboljih sportskih rezultata, ali i radi slave koju donosi pobeda u vidu medalje koja ostaje budućim generacijama kao primer i kao motiv za njihovo dalje takmičenje sa drugima i sa samim sobom. Poznato je da vrhunski rezultati u sportu, koji imaju nacionalnu reprezentativnost u svetu, promovisu sportski talenat, uporan rad trenera, sportskih klubova i organizacija, kao i borbenost i sportsku etiku sportista. Pravilnim shvatanjem vrednosti i smisla sporta, kao jedne posebno značajne i visoko etičke delatnosti, čovek može da čuva i razvija najbolje ljudske osobine, koje se u sportu najviše pokazuju kao univerzalne, bez obzira na rase, nacije ili veroispovesti kojima sportisti pripadaju.

Kada mladi čovek želi da bude bolji od drugoga u sportu, ali i od samoga sebe, imitirajući svoje sportske idole, kao što je Novak Đoković i mnogi drugi srpski vrhunski sportisti, on time direktno doprinosi sebi i društvenoj zajednici ili naciji kojoj pripada. Vrednosti sporta se tako koriste kao primer univerzalnih ljudskih vrednosti koje mogu da se „prekaleme“ na sva druga područja čovekovog delovanja.

Nasiljem u sportu ruše se izvorne vrednosti sporta do razmera kada one postaju „ne-vrednost“ i nepoželjna pojava iz aspekta etike sporta i kvaliteta života društvene zajednice, ruše se i pozitivne vrednosne orijentacije mladih. Poistovećivanjem sa negativnim junacima sporta (nesportskim sportistima i nesportskim navijačima - huliganima) može da se izgradi negativna vrednosna orijentacija koja, u krajnjoj instanci, sprečava svakog mladog čoveka da ostvari zamišljeni smisao života u pravcu univerzalnih vrednosti čovečanstva. Tako zamišljen smisao života može da se, primenom kriterijuma univerzalnih ljudskih vrednosti, okarakteriše kao „besmislenost“ ili „gubljenje pozitivnog smera smisla života“.

Kada čovek želi da bude bolji od drugoga u sportu, ali i od samoga sebe, on time direktno doprinosi sebi i društvenoj zajednici ili



naciji kojoj pripada. Sportisti u Srbiji, svojim izuzetnim sportskim podvizima koji su izdigli sport kao „Srpski brend“, između ostalog, doprinose opstanku srpskog naroda i progresu Srbije u budućnosti.

Sport je, danas, u vreme svetske ekonomske krize i globalne krize vrednosti, najverovatnije, područje koje je za mlade ljude vrlo privlačno kao mogućnost ostvarivanja smisla života u sportu, pomoću sporta ili u vezi sa sportom. Sport, dakle, omogućava sportistima i drugim učesnicima u sportu da ostvare dostojanstvo svog života kao jednu od najvećih vrednosti u procesu ostvarivanja svog smisla života.

Svaki čovek za sebe, kao čovek i kao sportski novinar, gledalac, sportski navijač ili menadžer u oblasti sporta - izabire slobodno za sebe svoju varijantu originalnog i neponovljivog smisla života. Kao i u svim drugim ljudskim delatnostima. Sport, kao odabrana profesija, amaterski sport ili sport kao rekreacija i razonoda (gledaoci i navijači u sportu) samo su neke od mogućih čovekovih svrha od beskonačno mnogo drugih. Samo od samoizgrađivanja samosvesti svake ličnosti zavisi dali će redosled, smer i kvalitet ove odabrane svrhe ići smerom smisla ili besmisla njegovog života.

#### Literatura:

1. Anastasovski, Ivan „Nastanak huliganizma u sportu“, (Internet), dostupno na:  
[http://www.savremenisport.com/Publika\\_Nastanak\\_huliganizma\\_u\\_sportu.html](http://www.savremenisport.com/Publika_Nastanak_huliganizma_u_sportu.html) Preuzeto 13.12.2013
2. Anastasovski, Ivan „Teorija nasilja u sportu“, (Internet) dostupno na:  
[http://www.savremenisport.com/Osnove\\_Teorija\\_nasilja\\_u\\_sportu.html](http://www.savremenisport.com/Osnove_Teorija_nasilja_u_sportu.html) Preuzeto 13.12.2013
3. Jovanović, Milan (2013) „Aksiološki aspekti neetičkog ponašanja sportista i navijača“, *Menadžment u sportu, Naučni časopis iz oblasti menadžmenta u sportu*, Vol. 4, br.1
4. Marijanović, Ranko (2014) *Menadžment u sportu I*, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica.
5. Prnjat, Aleksandar (2012) „Lični interes i moralna motivacija vernika“, *Kultura no. 137*.
6. Savković, M., Đorđević, S., (2010) „Na putu prevencije nasilja na sportskim priredbama: predlog regionalnog okvira saradnje“, (Internet) dostupno na:  
[http://www.bezbednost.org/upload/document/na\\_putu\\_prevencije\\_nasilja\\_na\\_sportskim\\_priredbama.pdf](http://www.bezbednost.org/upload/document/na_putu_prevencije_nasilja_na_sportskim_priredbama.pdf) Preuzeto 2012.05.21.

7. Skorić, Marko „Huliganizam u Srbiji“ , (Internet) dostupno na: [http://www.savremenisport.com/Publika\\_Huliganizam\\_u\\_Srbiji.html](http://www.savremenisport.com/Publika_Huliganizam_u_Srbiji.html) Preuzeto 28.05.2012.
8. Habić, Vesna, (2013) *Menadžment u profesionalnom sportu*, Beograd: Sportski savez Srbije
9. Zakon o sportu, "Sl. glasnik RS", br. 24/2011 i 99/2011- dr. zakoni.

**Vesna Habić**  
**Ranko Marijanović**  
**Milan D. Jovanović**

### **Ethics and morality in professional sport**

#### **Abstract**

In this paper, sport is considered from the viewpoint of sports ethics and morality. Sport is individual and collective social activity which, due to its strategic importance for the development of the younger generations and the maintenance of public health, is regulated by the Law on sport. In addition to laws and by-laws, the behavior of athletes and other sporting event participants, has, since the first Olympic games, been regulated by a codex of ethical and moral standards that is applied universally to all athletes, sports organizations and sporting events, both for amateurs and professionals and sports fans as well. The difference between personal ethical standards and the morality of athletes, groups and collectives, particular communities including sports clubs, sports organizations and groups of sports fans, has always existed and will continue to exist in the future. Unethical and immoral behavior has always existed in sport, and this is the type of behavior that deviates from the athletes' ethical code and the morality of the social environment. Unethical and immoral behavior in sport destroys the noble meaning of sport and endangers other sporting event participants as well as the environment.

**Keywords:** sport, ethics in sport, athletes' code of ethics, morality of sport event participants, the meaning of sport